

вав!" [4, 92]. Якщо в царський час ці відомості існували з мовчазної згоди чинів поліції, то радянська влада вела рішучу боротьбу з цим соціальним злом. Притягнення до кримінальної відповідальності притонуотримувачів, роз'яснювальна робота з повіями та їх працевлаштування помітно скорочували проституцію.

Міліція й, зокрема, губернський карний розшук були ініціаторами здійснення розгорнутої по всій країні компанії з порятунку безпритульних дітей революції. На 1 грудня 1922 р. у губернії налічувалося 2584 безпритульних підлітків, з них 880 вуличних. У квітні 1922 р. при губернській міліції й розшуку було відкрито перший дитячий будинок-інтернат. На загальних зборах міліціонерів було прийнято рішення про відрухування з мізерного пайка кожного працівника міліції частини на користь дітей-сиріт.

У структурі злочинності в описуваний період головне місце займав такий вид злочинності, як бандитизм, основна тяжкість боротьби з яким лягла на органи ВНК і карного розшуку. В Одесі бандитизм прийняв особливо загрозливих розмірів. За добу часто відбувалося до 100 нальотів і грабежів. Як у місті, так і в повітах безчинствували численні банди кримінальників і контрреволюційного толку на чолі з "батьками" і отаманами, зокрема банди Заболотного, Тютюнника, Ангела, Опанасова та інші, всього понад 40 великих бандитських формувань [5]. Деякі з них мали в складі по 2-3 сотні шабель, кулемети й навіть артилерію. Погроми й бандитські нальоти супроводжувалися вбивством міліціонерів, активістів і співчуваючих радянській владі. Тільки за неповними даними кількість убитих і поранених в губернії працівників міліції та карного розшуку за 1920-1925 роки склала 2905 чоловік. Для боротьби з бандитами в місті були організовані "летючі" загони. Ось як описує цей час Євген Петров (Катаєв), відомий радянський письменник, який працював у карному розшуку м. Одесі в 1921-1923 роки: "Я вважав, що жити залишилося 3-4 дні, ну максимум тиждень. Звик до цієї думки й ніколи не будував жодних планів" [5]. Згодом він писав: "Я провів дізнання з приводу 17 вбивств. Справи відразу йшли в трибунал. Кодексів не було, і судили просто - іменем революції" [5].

У 1919 р. органами ВНК і карного розшуку була ліквідована банда Мішки Япончика (Михайла Винницького), яка тривалий час тероризувала місто. При білих його банда налічувала 10 тис. озброєних головорізів. Вони грабували, здійснювали нальоти вдень і вночі. У повітах був ліквідований і ряд інших великих банд [2].

Двічі в 1920-1921 роках Одесу відвідував Ф.Е. Держинський. Йому вдалося за допомогою місцевої НК

розкрити зв'язок місцевого контрреволюційного підпілля з Врангелем. Місто було оголошено в стані облоги. У результаті вжитих заходів контрреволюційне підпілля було ліквідовано. Саме під час останнього перебування Ф.Е. Держинського в Одесі було створено найбільше в країні дитяче містечко ім. Комінтерну, в якому виховувалися колишні безпритульні [6, 184].

Практично наприкінці 1923 - на початку 1924 р. з бандитизмом у губернії було покінчено. Однак на зміну отаманам, "батькам" та їх бандам прийшли кулаки, що надавали запеклий опір радянській владі на селі. Боротьбу з цими злочинами вели органи ДПУ в тісному контакті з карним розшуком. Органами ДПУ та карного розшуку було розкрито вбивство італійського віце-консула в м. Одесі. Труп убитого без верхнього одягу й взуття був виявлений на малолюдній вулиці. Певні буржуазні кола за кордоном намагалися представити це вбивство як політичний акт і використовувати його для розпалювання антирадянської компанії. Незабаром вбивця був затриманий при спробі продати зняту з віце-консула шубу. З'ясувалося, що злочинець зустрівся з італійським дипломатом випадково й напав на нього з метою пограбування, не маючи ніяких політичних мотивів [5].

Самостійна мужня діяльність працівників карного розшуку, їх тісний зв'язок з трудящими сприяли підвищенню авторитету міліції як у місті, так і в селі, зміцненню довіри до неї з боку народу і, загалом, поліпшенню справи боротьби зі злочинністю.

Література

1. Історія міст і сіл УРСР: Одеська область. - К.: Гол. ред. укр. рад. енцикл., 1969. - 910 с.
2. Державний архів Одеської області. - Секція 2/23-25.
3. Дукельский С. ЧК-ГПУ. Часть 1. [Текст] / С. Дукельский. - К.: Гос. изд-во Украины, 1923. - 224 с.
4. Микитенко І. Вуркагани [Текст] / І. Микитенко. - К.: Вид. "Наукова думка", 1964. - 156 с.
5. Матеріали народного музею історії органів внутрішніх справ Одеської області.
6. Из истории милиции Советской Украины [Текст] / Авт. кол.: Ю.В. Александров, Б.А. Воронин, И.А. Гельфанд и др.; Под ред. П.П. Михайленко. - Киев: Министерство охраны общественного порядка Украинской ССР, 1965. - 399 с.

Саакян М.Б.

доктор юридичних наук, професор
професор кафедри ОРД
ОДУВС

Надійшла до редакції: 28.04.2013

УДК 34(091)(477) : 347.965

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ОГЛЯД СТАНОВЛЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Меєрович Н. А.

Необхідною умовою формування правової держави й громадянського суспільства є вдосконалення судового захисту прав і свобод громадян. Важлива роль у реалізації цього положення належить адвокатурі. І донині точаться гострі дискусії щодо місця, ролі й розвитку адвокатури в Україні як інституту громадянського суспільства. Значна кількість публікацій свідчить про інтерес до природи адвокатської діяльності, її організаційних форм, ролі професійних адвокатських об'єднань у забезпеченні завдань і функцій, покладених на адвокатуру. © Н.А. Меєрович, 2013

Правова природа інституту адвокатури розглядається в працях українських і російських учених: В.В. Андрієвського, М.Ю. Барщевського, А.Д. Бойкова, В.М. Буробіна, Є.В. Васьковського, Т.В. Варфоломеева, С.В. Гончаренко, Ю.М. Грошевої, О.Л. Жуковської, Л.Б. Ісмаїлової, А.Ф. Коні, А.Г. Кучереної, Ю.Ф. Лубшева, О.В. Макарова, В.В. Медведчука, Г.Б. Мірзоева, О.Р. Михайленко, М.М. Михеєнко, А.Л. Ривліна, В.М. Савицького, С.В. Сафулько, О.Д. Святоцького, Л.А. Стешенко, Ю.І. Стецовського, Л.В. Тація, В.О. Томсінова, Ю.В. Тихонравова,

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**

Д.Р. Фіолевського, І.Я. Фойницького, П.В. Хотенець, Т.М. Шамби, О.Г. Яновської та ін.

Історія адвокатури в Україні свідчить, що протягом тривалого часу значення адвокатури знижувалося, і довгий час адвокатура не могла знайти належного законодавчого врегулювання. Щоб розібратися в складних процесах, що відбуваються в сьогднішній адвокатурі, і пізнати її внутрішні закономірності, потрібно вільно орієнтуватися в соціально-політичній ситуації, змінах в економіці, державі й праві. Робити серйозні висновки з питань і проблем адвокатури на основі аналізу лише сьогднішніх реалій зовсім неправильно. Більш точно й чітко зрозуміти стан сучасної адвокатури можна шляхом вивчення її становлення й розвитку. Минуле адвокатури розкриває багато важливих властивостей її сучасного стану. Використовуючи метод конкретно-історичного підходу до соціального явища, можна об'єктивно розібратися в суті адвокатури, у всій її повноті й складності.

Метою статті є аналіз історії становлення адвокатури в Україні та визначення шляхів її реформування як адвокатури європейського зразка.

В історії становлення інституту адвокатури на території сучасної України зазвичай виділяють наступні періоди:

- період становлення й розвитку адвокатури: з XV ст. по 1917 рік;
- радянський період розвитку адвокатури: з 1917 року до початку 90-х років XX ст.;
- пострадянський період розвитку адвокатури.

Прообраз інституту української адвокатури почав формуватися ще за часів Київської Русі, коли роль захисників виконували так звані “послухи” - особи, які могли свідчити про попереднє життя обвинуваченого, і “видоки” - безпосередні свідки факту події [1, 186]. Проте в правових джерелах XIII ст. такі особи згадувалися як судові заступники під назвою “посол” або “прокуратор”. З початком дії Литовського Статуту (з 1529 р.) до представника особи в суді також застосовувався термін “прокуратор”, “адвокатами” йменувалися винятково адміністративні урядовці. Захисником у той час могла бути будь-яка вільна людина, яка проживала на території Литовсько-української держави, за винятком духовних осіб і тих, хто обіймав посади в замкових і земських судах [2, 24].

Згодом, за Переяславською радою, що відбулася в 1654 р., лівобережна частина України ввійшла до складу Російської імперії, а тому подальший розвиток адвокатури здійснювався за російським законодавством. Лише з підготовкою проекту кодексу українського права “Права, за якими судиться малоросійський народ” (1743 р.) в історії вітчизняного законодавства замість терміну “прокуратор” уперше вживається “адвокат” у властивому значенні цього слова. Відповідно до цього терміну адвокатом могла бути людина чоловічої статі, світського стану, яка дала присягу на добросовісне, сумлінне виконання своїх обов'язків і була зареєстрована в судах як адвокат [3, 34].

Подальший розвиток інституту адвокатури в Україні був нерозривно пов'язаний з процесами, що відбувалися в Російській імперії. Російські імператори, починаючи з Катерини II, відкрито висловлювалися проти введення в Росії адвокатур західноєвропейського типу [4, 177]. Слід зазначити, що таке упередження проти адвокатур не було специфічною російською особливістю. Так, Установчі Збори у Франції ухвалили знищити станову організацію адвокатур, а Наполеон I з приводу наданого

йому проекту організації адвокатур написав: “Поки я буду носити шпагу, я не підпишу подібного декрету. Вони заколотники, злочинці і зрадники. Я хочу, щоб можна було відрізати язика всякому адвокатові, що вжив би його проти уряду” [5, 30]. Представники влади - і монархи, і діячі революції - пояснювали своє неприйняття адвокатури її політичною роллю в суспільному житті і її протиурядовим характером.

Однак та обставина, що подібне упередження існувало за найрізноманітніших обставин, за різних політичних режимів, свідчить про зворотнє: адвокатура є інститутом юридичним, а не політичним.

До Судової реформи 1864 року адвокатура існувала в наступних формах: як адвокатура в Західному краї Російської імперії (період: з другої половини XVIII ст. до першої половини XIX ст.) і як адвокатура у вигляді присяжних стряпчих при комерційних судах (до скасування комерційних судів у 1917 р.).

Західним краєм у Російській Імперії йменувалися дев'ять губерній західної частини європейської Росії - 6 білоруських і литовських (Північно-західний край) і 3 українських (Південно-західний край). У західних губерніях адвокати перебували не лише при головних (губернаторських) і нижчих (повітових і міських) судах, а й при судах духовних. Адвокатура була організована й діяла на основі польських конституцій 1726 і 1764 років і литовського Статуту [6].

Введення адвокатур у Західному краї не призвело до бажаного результату, адвокати не користувалися повагою в населення: “Важко зустріти стан більш несимпатичний у західній Росії, ніж адвокати” [7].

Адвокатура в Західному краї продовжувала функціонувати аж до того моменту, коли з 25 червня 1840 року дію російських цивільних законів було поширено на цю територію [8]. Згодом місце адвокатів зайняли загальні для всієї імперії повірені.

Як самостійний правовий інститут адвокатура в Україні була створена після проведення судової реформи в 60-х р.р. XIX ст. Внаслідок цієї реформи було проголошене відділення адвокатур від адміністрації, загальний і рівний для всіх суд, гласність процесу, закріплене право на захист [9, 21]. Адвокатів називали повіреними й підрозділяли на дві категорії - присяжні й приватні. Присяжними повіреними могли бути особи, які мали вищу освіту й стаж судової роботи не менше 5-ти років. Приватними повіреними могли бути громадяни після 18 років, які здали іспит в окружному суді або судовій палаті [10, 49]. Українська адвокатура того часу відрізнялася демократичними принципами організації, її членами були прогресивні вчені, суспільні діячі (О. Александров, М. Жученко). Але в 1874 р. вийшло розпорядження про тимчасове припинення організації рад присяжних повірених і передача їхніх функцій присяжним судам. У дожовтневий період адвокатура не могла розвиватися, адже в Україні не було своєї державності. Хоча саме в цей час в українських адвокатурах відбувалося становлення перших організаційних форм, принципів - це й відносна свобода адвокатської професії, її зв'язок із судовими органами, система визначення гонорару й т.д. [11, 36].

У післяреволюційний період відбувається значне обмеження професійної свободи й незалежності адвокатів, всі правозахисники перебували на державній службі й одержували заробітну плату. Ці перші зміни зіграли негативну роль у правовому положенні адвокатів, що виявилось з її організаційного устрою, а головне - привело

переважно до правової незахищеності громадян [12, 15].

Про політику більшовиків щодо адвокатур вперше привселюдно оголосив 10 листопада 1917 р. комісар юстиції П.І. Стучка. У статті “Класовий або демократичний суд” він призвав до розпуску існуючої тоді прокуратури й адвокатури та об’єднанню обох організацій в єдиний публічний виборний орган [13, 36]. Однак подібного об’єднання не відбулося, тому що перший законодавчий акт Радянської влади про суд - Декрет про суд № 1 від 22 листопада (5 грудня) 1917 р. скасовував “донині існуючі інститути судових слідчих, прокурорського нагляду, а також інститути присяжної і приватної адвокатур” [14, 10]. Скасовуючи колишній інститут адвокатур, Декрет не передбачав утворення нових адвокатур як самостійної організації. “Створення інституту адвокатур в той період представлялося надзвичайно складним завданням унаслідок різних причин, зокрема недовіри, що викликали адвокати серед робітників... Перешкодою була також відсутність підготовлених кадрів, відданих Радянській владі...” [14, 10].

Новий етап в історії адвокатур України відзначається з проведенням судової реформи 1922 р., що розглядала й організаційне оформлення адвокатур. Були створені нові адвокатські органи, які відрізнялися більш широкими правами самоврядування, але одночасно Наркомат юстиції був наділений правами контролю колегій захисників, тим самим обмежуючи їхнє самоврядування. Водночас була зроблена спроба повернути увагу на норми професійної етики адвокатської діяльності.

У 30-х роках ХХ ст. триває реорганізація колегій захисників, доцільним був перехід до колективної форми організації роботи захисників. Слід відзначити, що колегії адвокатів протягом багатьох років зазнали численних змін, які сприяли підпорядкуванню адвокатур державним органам, контролю з боку держави.

Наступний етап розвитку адвокатури в Україні пов’язаний з прийняттям Конституції СРСР у 1936 р. і Конституції УРСР у 1937 р., які розширили діяльність адвокатур. 16 серпня 1939 р. було прийняте Положення про адвокатури СРСР, в якому було введено термін “адвокат”, “адвокатська діяльність”. У ньому були визначені завдання адвокатур, управління їхньою діяльністю, структура й порядок прийому й виключення з адвокатських колегій, а також дисциплінарна відповідальність. Все це було зумовлено тими процесами, які відбувалися в суспільстві й пристосуванням до пануючої тоталітарної системи.

До середини 70-х років ХХ ст. адвокатура України пройшла певний шлях реформування й пошуків найбільш ефективних форм і методів юридичної допомоги громадянам і організаціям. У правовому статусі адвокатів відбувалися певні зміни, регламентувалася організація й порядок роботи юридичних консультацій тощо. Але в цей час престижність адвокатури й ефективність її діяльності залишалася низькою, адже поширеним були недооцінювання й приниження принципів демократії, порушення прав людини, декларативний характер основних законодавчих актів.

Подальший розвиток законодавства про адвокатуру був зумовлений прийняттям 20 квітня 1978 р. Конституції УРСР, в якій були закріплені конституційні основи діяльності адвокатури. Зокрема, вона передбачала для юридичної допомоги громадянам і організаціям введення колегій адвокатів. Це зумовило введення нового Положення про адвокатури УРСР 1 жовтня 1980 р., в якому регламентувалася діяльність колегій адвокатів

республіки й розширювалися види юридичної допомоги, що надавали адвокати громадянам. У цьому Положенні підкреслювався особливий статус адвокатур як добровільного об’єднання осіб, які займаються адвокатською діяльністю [15, 140]. Незважаючи на закріплені в новому законодавстві положення, їхня реалізація не була забезпечена, адже недооцінювалися й принижувалися принципи демократії, законності, фактично були відсутні критика й гласність. Щодо адвокатури, відбувалося фактично її одержавлення, про що свідчить розширення повноважень органів державної влади й управління колегіями адвокатів [15, 51-52].

Підвищення ролі адвокатури в суспільстві пов’язане з проголошенням незалежності України 24 серпня 1991 р. Верховною Радою України. Особливо гостро в цей час постала проблема організаційного оформлення діяльності адвокатури, що вирішило б питання її незалежності. Прийняття Закону України “Про адвокатуру” 19 грудня 1992 р. сприяло подальшому демократичному розвитку української адвокатури, забезпечило право на доступ до адвокатської професії широкої верстви кваліфікованих юристів, встановило існуючі гарантії здійснення адвокатської діяльності, розширивши права адвоката, їхні обов’язки й відповідальність. Це допомогло наблизити діяльність українських адвокатур до світових стандартів. На жаль, при прийнятті цього Закону з боку депутатів Верховної Ради України не отримали підтримки багато прогресивних положень, які б зробили неможливими ряд тих проблем, що виникали в процесі реалізації цього закону на практиці.

Подальший розвиток економічного й правового поля країни, інтеграція України в європейську спільноту зумовили необхідність розвитку й вдосконалення правового забезпечення діяльності адвокатів. Крім того, необхідність створення професійної асоціації адвокатів було одним із зобов’язань, взятих на себе Україною при вступі до Ради Європи [Ошибка! Источник ссылки не найден.].

У липні 2012 року Верховною Радою України прийнято Закон України “Про адвокатуру та адвокатську діяльність”, який набрав чинності 15 серпня 2012 року. Цим законом комплексно реформовано засади здійснення адвокатської діяльності в Україні відповідно до міжнародних демократичних стандартів, що забезпечить надання адвокатами професійної правової допомоги кожному, хто її потребує. У Законі було враховано висновки Венеціанської комісії до законопроектів про адвокатуру, що раніше направлялися на її розгляд Україною. Прийняття цього закону визначило законодавчі засади для створення в Україні професійного самоврядного інституту адвокатури та посилення гарантій діяльності адвокатури. Особливу увагу приділено питанням, які забезпечують реалізацію гарантій незалежності та ефективності функціонування інституту адвокатури загалом і надання адвокатами якісної правової допомоги.

Прийняття Закону України “Про адвокатуру та адвокатську діяльність” дозволяє формувати в Україні інститут адвокатури європейського зразка й надає відповідний спектр гарантій здійснення адвокатської діяльності.

Отже, історія становлення організації й діяльності адвокатури свідчить, що впродовж тривалого часу її значення принижувалось, і вона не мала належного законодавчого врегулювання. Це пояснюється тим, що внаслідок специфіки функцій, покладених на адвокатуру, її альтернативності органам державної влади ставлення до неї змінювалося в різні періоди історії. Шлях станов-

лення української адвокатури був особливо складним, робилися різні спроби пошуків кращих форм і способів її організації, а з огляду на сучасний стан законодавства про адвокатуру, вони продовжуються й досі.

Література

1. Іванцова А.В. Розвиток організаційних форм діяльності адвокатури України / А.В. Іванцова // Вісник академії адвокатури України. - 2009 р. - № 1 (14). - С. 186-189
2. Святоцький О.Д. Адвокатура: історія і сучасність / О.Д. Святоцький, В.В. Медведчук. - К.: Ін Юре, 1997. - 456 с.
3. Стецовский Ю.И. Советская адвокатура. / Ю.И. Стецовский. - М.: Высш. школа, 1989. - 304 с.
4. Виленский Б.В. Судебная реформа и контрреформа в России / Б.В. Виленский. - Саратов. - 1969. - 400 с.
5. Винавер М. Очерки об адвокатуре. / М. Винавер [Репринтное издание]. - М.: Юркомпани, 2010. - 71 с.
6. Литовский статут 1529 года. // Хрестоматия по истории государства и права СССР. Дооктябрьский период. Под редакцией Ю.П. Титова, О.И. Чистякова. - М.: Издательство Московского университета, 1994 г. - 321 с.
7. Гаврилов С.Н. Адвокатура в Российской Федерации: Учебное пособие. - М.: Юриспруденция, 2000 г. - 288 с.
8. Ануфриев Д.В. Российская адвокатура: от страпчества к неотъемлемому институту демократического государства. / Д.В. Ануфриев: Интернет-проект "Адвокатура в России". - [Электронный ресурс]: <http://www.advokatrus.ru> 12.11.2003 г.
9. Святоцький О.Д., Михеєнко М.М. Адвокатура України. - К.: Ін Юре. - 1997. - 224 с.
10. История русской адвокатуры / Под ред. И.В. Гес-

сена, М.Н. Гернета: в 3 т., [Т. 2] – Репринтное издание 1914-1916 гг. – СПб.: Альфарет, 2011. - 458 с.

11. Васьковский Е.В. Организация адвокатуры. - С-Пб., 1893. - 264 с. - [Электронный ресурс]: http://narod.ru/disk/20035210000/vaskovsky_advok.rar.html
12. Історія адвокатури України. Ч. 1 / Т.В. Варфоломеева, О.Д. Святоцький, В.С. Кульчицький та ін.; За ред. В.В. Медведчука; Спілка адвокатів України; Акад. адвокатури України. - 2-е вид., перероб. і доп. - К.: СДМ - Студіо, 2002. - 286 с.
13. Хаски Ю. Российские адвокаты и советское государство: Происхождение и развитие советской адвокатуры, 1917 - 1939 / Ю. Хаски; Отв. ред. А.М. Ларин, М.М. Славин; Пер. с англ. Т. Морщаковой; Российская академия наук. Институт государства и права. - М., 1993. - 183 с.
14. Сухарев А.Я. Пятьдесят лет советской адвокатуры // Роль и задачи советской адвокатуры. - М.: Юрид. лит., 1972. - С. 3-39.
15. Положение об адвокатуре УССР // Друга сесія Верховної Ради УРСР 10 скликання. - К., 1981. - С. 140-142.
16. Реформування інституту адвокатури як одна з умов виконання зобов'язань перед Радою Європи: Роз'яснення Міністерства юстиції України від 17.07.2013. - [Електронний ресурс]: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0014323-13>

Меєрович Н.А.

прокуратура Ленінського району

м. Севастополя

Надійшла до редакції: 03.06.2013

УДК 34(091):347.626.2

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ

Середницька І. А.

Даниленко С. К.

З моменту вступу в шлюб і протягом усього подружнього життя союз чоловіка й дружини супроводжується майновими відносинами як самого подружжя, так і їх родичів (батьків). Це зумовило необхідність нормативної регламентації майнових відносин кожної окремої сім'ї. Саме з метою захисту прав і свобод обох учасників шлюбних відносин уже декілька тисячоліть у світі існує інститут шлюбного договору.

На Русі шлюбний договір спочатку укладався в усній формі, а з XVII століття - у письмовій, яка згодом набула обов'язкового характеру. З'явилися "шлюбні листи" та "відновні листи", в яких фіксувались умови шлюбного договору. У стародавній Росії також існували шлюбні договори, які, як правило, укладалися між сільським подружжям, а коли в шлюб вступали особи Імператорського дому, шлюбні договори мали обов'язковий характер (статті 189, 190 Основного державного закону, 1906 рік) [1, 303-304]. Це легко пояснити, адже на Русі головними посагом і вином, а отже, і головним об'єктом шлюбного договору була земля, яку могли мати у власності лише селяни й особи Імператорського дому. Існувало безліч назв шлюбних договорів: відписи, ділові розписи, договірні листи, домашні записи, зговірні заповітні листи, зговірні листи, описи, підписки, розписи про прийняття посагу, розписки, рядні записи, умови тощо [2, 486, 491].

За давньою українською традицією, при вступі в шлюб завжди відбувалось об'єднання майна двох сімей: посагу нареченої та віна чи "привінка" нареченого (назва

походить від слова "винен" - внесок, що повинен зробити наречений, аналогічно посагу нареченої). Як правило, майнові аспекти майбутнього подружжя обговорювалися їхніми батьками ще під час сватання (заручин, "змови"). П. Дашкевич зазначав: "Під час сватання дошлюбний договір розробляється у всіх деталях: визначається, чи піде наречений "у прийми", чи наречену візьме до себе, домовляються про посаг, обмінюються подарунками й призначають день весілля" [3, 220-221]. В Україні сватання іноді називали "брання рушників" чи просто "рушники". Історія свідчить, що наречена заздальгедь сама пряла й вишивала рушники, які вручала сватам на знак згоди на шлюб. Саме момент вручення рушників вважався тим часом, з якого набував чинності дошлюбний договір [4, 171]. Наступним етапом сватання були "оглядини" родичами нареченої господарства нареченого [5, 177]. Порядок оформлення договору в українців, які проживали в різних регіонах, мав свої особливості, які, як правило, стосувалися приватних питань [6, 52-53]. Основним предметом договору була земля, про що існують відповідні історичні відомості: "Земля як посаг була тим стрижнем, навколо якого будувалась вся система шлюбного договору та шлюбних звичаїв" [7, 143-144].

У період Литовсько-Російського князівства "голове місце в шлюбах належало не церковному вінчанню, а договорам при вступі "у стан малжонський" - "інтерцизам", якими встановлювався посаг нареченої та "віно", що повинен був дати їй чоловік - "малжонек"... Оце все

© І.А. Середницька, С.К. Даниленко, 2013